

DEMOKRASİ TARTIŞMALARINDA SINIR AŞAN BİR KAVRAMLAŞTIRMA DENEMESİ: “KIRILGAN DEMOKRASİLER” VE BELÇİKA ÖRNEĞİ

*A Crosscutting Concept for Democracy Debates: “Fragile Democracies”
and the Case of Belgium*

Ersoy Kontacı*

ÖZET

Kırılğan demokrasiler, demokratik pekişmişlik seviyesi veya demokrasinin farklı kurumsal görünümleri esas alınarak yapılan sınıflandırmalardan tümüyle bağımsız; bu sınıflandırmalarda işaret edilen modellerin hepsiyle iç içe geçebilen bir “ideal tip” kavramlaştırmasıdır. Bu kavramın işaret ettiği sorunlar, anayasal değerler ekseninde yaşanan ve siyasal örgütlenme özgürlüğü kanallarıyla açığa vurulan özgün bir çatışmadan kaynaklanmakta ve bu çatışma türü, 21. yüzyılın başlıca sorun alanlarından biri olarak tespit edilmektedir. Çalışmada, özellikle kırılğan demokrasi kavramının “sınır aşan” (cross-cutting) niteliği

* Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı
(ersoykontaci@gmail.com).

üzerinde durulmakta ve Belçika örneği verilerek, gelişmiş refah toplumlarında karşımıza çıkan, pekişmiş ve istikrarlı demokrasilerin dahi söz konusu çatışmadan tümüyle muaf olmadıkları ifade edilmektedir. Çalışma, değinilen bu çatışma biçimi üzerinde düşünmenin, yakın gelecekte anayasa hukukçularını bekleyen en çetin sınavlardan biri olacağı değerlendirilmesiyle noktalanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Belçika, Kırılgan demokrasi, Anayasal değerler sistemi, Anayasal değerlerin değişimi, Anayasal değerlerin direnişi

ABSTRACT

Fragile democracy is an “ideal type” in the Weberian sense, totally independent of classifications based on the level of consolidation of democracies and classifications based on institutional choices. In this sense, it is able to coexist with any of these models. The problems indicated by such a concept include a certain type of conflict in constitutional values, which reveals itself by means of the freedom of political association. In this article, this conflict is regarded as one of the biggest problems of the 21st Century. Consequently, special emphasis is put on the “cross-cutting” nature of the concept, arguing that even the most established and stable democracies of the advanced welfare societies, i.e. Belgium, are not exempt from such a conflict. The conclusion states that reflecting on these issues will be one of the fundamental challenges that lie ahead for the constitutional lawyers in the near future.

Keywords: Belgium, Fragile democracy, System of constitutional values, Transformation of constitutional values, Resistance of constitutional values

I. Sınır Aşan bir Kavram: Kırılgan Demokrasiler

Demokrasi yazınında gözlemlenen yerleşik eğilim, ülkelerin demokratik gelişmişlik seviyeleri bakımından “pekişmiş” (*consolidated*) ve “pekişmemiş” (*unconsolidated*) demokrasiler olarak ikiye ayrılmasıdır. Bu ayrımında, demokrasiye geçiş sürecini görece eski zamanlarda tamamlamış ve yine görece yüksek refah seviyelerine ulaşmış toplumlardaki istikrarlı demokrasiler ilk gruba girerken; demokratik sistemlerini kurumsallaştırma çabaları daha yakın zamanlarda başlamış ve/veya bu süreçte çeşitli kesintiler ve aksaklıklar yaşayan ülkelerse ikinci gruba girmektedir.¹ Son yıllarda, bu tartışmalara bir de “demokrasinin kalitesi” (*quality of democracy*) bağlamında yürütülen tartışmalar eklenmiştir. Bu kapsamda, demokratik sistemlerinin işlemlerini mümkün kılan asgarî kurumsal mekanizmaların varlığına ek olarak; bu yapıların eşitlik, özgürlük ve hesap verebilirlik (*accountability*) konularında ürettiği sonuçlar ile toplumsal beklenti ve taleplere yanıt verme kapasitesi (*responsiveness*) açılarından değerlendirilmeleri söz konusu olmakta ve teknik anlamda bir kalite ölçümü yapılmaktadır.²

Demokratik sistemlerin pekişmişlik ve kalite düzeylerine ilişkin olarak yapılan bu gözlemlerin yanında, bir de çeşitli demokratik sistemlerde benimsenen farklı kurumsal mekanizmaları esas alan ayrımlar bulunmaktadır. Bu kapsamda, yasama ve yürütme organlarının oluşumuna ve birbirleriyle olan ilişkilerinin düzenlenmesine ilişkin çeşitli kurumsal tercihlerin ve kısmen de siyasal kültürün etkisiyle oluşan çoğunlukçu (*majoritarian*), oydaşmacı (*consensual*)³, ortaklaşmacı

¹ Demokratik pekişmenin en genel kabul gören tanımı için bkz. Przeworski, s. 26. Bu tanıma verilen geniş ve dar anlamlar ve bunların eleştirisi için bkz. Özbudun, s. 8-11. Demokrasinin pekişmesini davranışsal, tavırsal ve anayasal kavramlarla açıklayan daha geniş bir tanım denemesi içinse bkz. Linz ve Stephan, s. 6.

² Demokrasinin kalitesi tartışmaları hakkında genel bir değerlendirme için bkz. Diamond ve Morlino, s. 20-31. Anılan tartışmaların, çeşitli ülkeleri kapsayan karşılaştırmalı bir çalışma bağlamında ele alındığı iki önemli kaynak için bkz. Diamond ve Morlino; O'Donnell, Culler ve Iazzetta.

³ Lijphart. Eser'in Türkçe çevirisi için bkz. Özbudun ve Onulduran.

(*consociational*)⁴ demokrasi modelleri gibi pek çok modelden söz edildiği görülmektedir.

Bu çalışmada sözü edilen “kırılğan demokrasiler” ise, bu kategorilerin hiçbiriyle doğrudan bağlantısı olmayan ve köklerini hukuksal alanda değil, toplumsal ve siyasal alanda bulan bir kategori olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda kırılğan demokrasiler, bir “ideal tip” olarak tasarlanmakta ve adı geçen kavram, gözlem yoluyla elde edilen çeşitli verilerden, inceleme konusuna ilişkin algılar ve teorik yaklaşım ile harmanlanarak ulaşılan bir soyutlamayı temsil etmektedir.⁵ Bu soyutlamanın gerçek hayatta neye karşılık geldiğinin anlaşılabilmesi içinse, kırılğan demokrasiler olarak değerlendirilen ülkelerde “kırılğanlık” olgusunu doğuran dinamiklerin neler olduğuna ve bunların taşıdıkları özelliklere biraz daha yakından bakmak gerekmektedir.

Kırılğan demokrasiler, bir ülkede siyasal örgütlenme özgürlüğü kanallarıyla dile getirilen çeşitli siyasal taleplerin, ilgili ülkenin anayasal değerler sisteminin dar anlamda demokrasi dışında kalan bir veya birden çok esaslı unsuruyla şiddetli bir çatışma içine girmesiyle ayırt edilmektedir. Başka bir ifadeyle, kırılğan demokrasilerin ayırt edilmesini sağlayan “kırılğanlaşma” olgusu; içinde yaşadıkları sistemin temellerine yönelik aktif bir direnişi ve/veya radikal karşı-talepleri siyasal örgütlenme özgürlüğü kanallarıyla dile getiren toplum kesimleri ile bu direniş ve taleplerin yöneldiği rejimin temel değerleri arasında ortaya çıkan açık ve yoğun çatışma durumu olarak tanımlanmaktadır.⁶

Hiç kuşku yok ki, bir demokraside toplumun hiçbir üyesinin anayasada yer alan değerler sisteminin tüm unsurlarını mutlak bir sadakatle ve aynı ölçüde benimsemesi beklenemeyeceğinden, ilk bakışta

⁴ Barry, s. 393-412; Bogaards, s. 475-496; O’Leary, s. 3-43.

⁵ Kavramı bir sosyal bilim aracı olarak ortaya atan ünlü Alman toplumbilimci Max Weber’in ifadesiyle “ideal tip”: “...bir veya daha fazla bakış açısının tek taraflı olarak vurgulanmasıyla, evrende çok sayıda ve yaygın halde bulunan, birbirlerinden farklılıklar arz eden ve (o an itibarıyla – *b.n.*) mevcut olan veya olmayan somut ve tekil olayların (tek taraflı olarak vurgulanan bu bakış açılarına uygun bir biçimde) bileşik bir analitik yapı içinde sentezlenmesi yoluyla...” elde edilmektedir. Bkz. Weber, s. 88.

⁶ Söz konusu tanım için bkz. Kontakı, s. 1-5.

bu değerler sisteminin bir veya birkaç unsuruna yönelik eleştirilerin ve/veya bunların değiştirilmesine yönelik taleplerin ortaya çıkmasında herhangi bir sakınca bulunmayacağı ileri sürülebilir. Ne var ki, bir demokratik sistemin kırılma süreci, hâkim anayasal değerler sisteminin tartışmaya açık olmasıyla değil; bu tartışmanın yaygınlığı, yoğunluğu ve biçimleriyle ilgili bir olgudur. Gerçekten de kırılma demokrasilerde anayasal değerler sistemi ekseninde ortaya çıkan uyuşmazlıklar, toplumun temellerini sarsacak kadar güçlü siyasal çatışmalara dönme eğilimi göstermektedir.⁷ Böyle durumlarda, anayasal değerler sisteminin tümü veya bazı unsurları üzerinde yaşanan bu çatışmalar, ülkelerin günlük ihtiyaçlarına ilişkin güncel siyasetin konusunu oluşturan problemlere nazaran çok daha büyük bir yer işgal etmekte ve toplumlar, anayasal değerler sistemi boyunca uzanan fay hatları ekseninde gittikçe sertleşen çatışmaların esiri olmaktadır.⁸

Kırılma sürecinin daha yakından incelenmesi, söz konusu olgunun ayırt edilmesini sağlayan toplumsal/siyasal çatışma ikliminin iki tipik özelliğinin bulunduğunu gözler önüne sermektedir. Bu anlamda, kırılma süreci olgusundan hareketle kırılma demokrasiler kategorisine ulaşmamızı sağlayan ilk unsur; bu türden demokrasilerde kırılma sürecine yol açan direniş ve/veya karşı-taleplerin, günümüzde artık demokratik değerler ve demokrasinin kurumsal işleyişiyle çatışan talepler olmaktan çıkmış olmasıdır. Gerçekten, anılan toplumsal talepler, 20. yüzyıla damgasını vuran otoriter veya totaliter akımlardan farklı olarak, doğrudan doğruya demokrasiyi ve demokratik değerleri değil ama rejimin “diğer anayasal değerlerini” (devletin şekli, vatandaşlığın kapsamı, dinin toplumdaki statüsü gibi) hedef almaktadırlar.

⁷ “Çıkar ve görüş farklılıkları, demokrasinin içeriğini ve arkasında yatan temel mantığı oluşturmaktadır. Ancak bu farklılıklar o kadar büyük bir hale gelebilir ki; bireyler, ortak amaçlar etrafında bir araya gelen bir bütünün üyeleri olma hissini yitirebilirler. Bu durumda insanlar, birbirleriyle konuşmak yerine, geçmişleriyle konuşmaya başlarlar. Farklı geçmişlerden kazıp çıkarılan farklı din/kültür gibi öğeler de, zaten kapatılmaz bir biçimde açılmış olan uçurumun daha da büyümesine yol açar.” Bellamy, s. 198.

⁸ Kontacı, s. 13-14.

Kırılğan demokrasilerin bir ideal tip olarak ayırt edilmesini sağlayan ikinci unsur ise, bu türden demokrasilerde ortaya çıkan direniş ve/veya karşı-taleplerin, hemen daima etnik, dinsel veya kültürel temelli kimlik hareketleriyle örtüşmekte oluşudur. Bu durum ise, kırılğanlık üreten dinamiklerle rejim arasındaki ilişkilerin çok daha dar bir alana hapsolması sonuncu doğurmaktadır. Zira anılan dinamiklerin büründüğü hâkim kültürel tonların sonucu olarak, bir yandan kırılğanlık etkisi doğuran toplumsal taleplerin etrafına birey ve grup haklarından oluşan haklılık duvarları örülmekte, diğer yandan da demokratik rejimlerin temel değerlerinin anayasal ve yasal araçlarla korunması yönünde atılan adımların meşruiyeti gittikçe daha çok sorgulanır hale gelmektedir.

Yukarıda kısaca özetlenmeye çalışılan bu dinamikler ekseninde oluşturulan kırılğan demokrasi kavramlaştırmasının bu çalışmada özellikle vurgulanmak istenen yönü ise, bunun “sınır aşan” (*cross-cutting*) niteliğidir. Gerçekten de kırılğanlık olgusu, demokratik pekişmişlik veya kalite seviyesi ne olursa olsun, belli bazı koşulların varlığı durumunda tüm demokrasilerde gözlemlenebilen bir olguya işaret etmektedir. Benzer şekilde, bir demokrasinin çoğunlukçu, oydaşmacı, ortaklaşmacı, militan veya daha genel anlamda doğrudan veya temsili demokrasi niteliği taşımasının da kırılğanlaşma süreci ile doğrudan hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Bu bağlamdan anılan kavram, bizleri, bir tarafta gelişmiş refah toplumlarında görülen yerleşik ve istikrarlı demokrasilerinin, diğer taraftaysa ekonomik, siyasal ve toplumsal açıdan krizler yaşayan az gelişmiş ülke demokrasilerinin bulunduğu bir dünya algısının dışında düşünmeye davet etmekte ve alışılmış kavram setlerinin ve karşıtlıkların ötesine geçmek gerektiğini hatırlatmaktadır.

İşte bu çalışmada da, kırılğan demokrasiler olgusunun bu sınır aşan niteliğini gözler önüne sermek üzere, yerleşik demokrasi yazınında sorunlu örnekler arasında kabul edilmesi pek mümkün olmayan bir ülkenin ele alınması tercih edilmiştir: Belçika. Bu tercihin ise, bir yandan kırılğan demokrasi yaklaşımının somut bir örnek bağlamında açıklanmasına, diğer yandan da klâsik demokrasi ölçütleri ekseninde yürütülen tartışmaların, 21. yüzyılda anayasa hukukçularını bekleyen tüm

sorunları kavramak için yeterli olmadığını vurgulanmasına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

II. Belçika Krallığı: Pekişmiş bir Kırılğan Demokrasi Örneği

a) Demokratik Performans

Avrupa'nın kuzeybatısında, Almanya, Fransa, Lüksemburg ve Hollanda arasında yer alan ve Kuzey Denizi'ne kıyısı bulunan Belçika Krallığı⁹, üç topluluk (*communities*)¹⁰, üç bölge (*regions*)¹¹ ve dört dil alanından (*language areas*)¹² oluşan federal bir devlettir. Anayasal bir monarşi olan Belçika'nın hükümet sistemi, pek çok *sui generis* niteliği bulunan bir parlamenter demokrasi örneğidir.

On milyonun biraz üzerindeki nüfusu ve gelişmiş ekonomisiyle Belçika, klâsik ölçütlere göre yapılan tüm değerlendirmelerde dünyanın pekışmiş demokrasilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Gerçekten, örneğin *Economist Intelligence Unit Democracy Index*'in 2006 verilerine göre Belçika, dünyadaki 28 tam demokrasi (*full democracy*) arasında, Japonya ile birlikte 20. sırada yer almaktadır. Toplam 5 ayrı kategoride 0 ila 10 arasında puanlama yapılan değerlendirmede, Belçika ortalama 8.15 puan almaktadır. Kategorilere göre bakıldığında ise Belçika'nın, seçim süreci ve çoğulculuk konusunda 9.58, hükümet işleyişi konusunda 8.21, siyasal katılım konusunda 6.67, siyasal kültür konusunda 6.88 ve sivil özgürlükler konusunda 9.41 puan aldığı görülmektedir.¹³ Aynı çalışmanın daha yakın tarihlerde yayımlanan 2008 verilerine göre de Belçika'nın

⁹ Ülkenin resmî dilleri olan Fransızca'da *Royaume de Belgique*, Flamanca'da *Koninkrijk België* ve Almancada *Königreich Belgien* olarak anılan "Belçika Krallığı" için, bu yazıda bundan sonra kısaca "Belçika" tabiri kullanılacaktır.

¹⁰ Belçika Anayasası, m. 2 [Topluluklar]: Belçika üç Topluluktan oluşur: Fransız Topluluğu, Flaman Topluluğu ve Almanca konuşan Topluluk.

¹¹ Belçika Anayasası, m. 3 [Bölgeler]: Belçika üç Bölgeden oluşur. Valonya Bölgesi, Flaman Bölgesi ve Brüksel Bölgesi.

¹² Belçika Anayasası, m. 4 [Dil Alanları]: (1) Belçika'da üç dil alanı bulunmaktadır: Fransızca konuşulan Alan, Hollandaca konuşulan Alan, iki-dilli Başkent Brüksel Alanı ve Almanca konuşulan Alan. (2) Krallık bünyesinde yer alan her bir Topluluk, bu Dil Alanlarından birinin parçasıdır.

¹³ The Economist Internet Sitesi, 2010.

sıralamadaki yerini koruduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Ülke’de siyasal katılım konusunda küçük bir düşüş (6.11) ve siyasal kültür konusunda küçük bir artış (7.50) yaşandığı ve son iki yılda toplamda belli bir artış kaydedildiği görülmektedir (8.16).¹⁴

Benzer şekilde, dünya çapında ilgiyle izlenen ve genel kabul gören *Freedom House* verilerine göre de Belçika, araştırmanın temel aldığı iki temel kategoride en yüksek değerlere sahip olan “Özgür Ülkeler” arasında yer almaktadır. Söz konusu araştırma, “siyasal haklar” ve “sivil özgürlükler” kategorilerinde yürütülmekte olup, her bir kategoride 1 (en iyi) ila 7 (en kötü) arasında puanlama yapılmaktadır. Kuruluş’un yayımladığı *Freedom in the World – 2010* araştırmasında Belçika, her iki kategoride de 1 (en yüksek) puan alan en özgür ülkeler arasında bulunmaktadır.¹⁵

Ne var ki Belçika, kendisini gelişmiş Batı refah toplumlarına ve pekişmiş demokrasiler arasına sokan bütün bu özelliklerine rağmen, bu çalışmada kullanılan ölçütler açısından tipik bir kırılğan demokrasi olmaktan kurtulamamaktadır. Belçika’nın pekişmiş demokrasini kırılğan hale getiren en önemli gerilim eksenini ise, iki farklı dil etrafında tanımlanan kurucu toplulukların –Flamanlar’ın ve Valonlar’ın– şiddeti giderek artan çekişmesi olarak belirlemektedir. Üstelik bu çekişme, Ülke’nin demokratik standartlarının en yüksek seviyeye ulaştığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında sona ermek yerine daha da şiddetlenmiş ve anayasal değerler sistemini zorlayan (ve aşağıda görüleceği üzere, bunu kısmen de değiştirmeyi başaran) bir merkezkaç kuvvete dönüşmüş bulunmaktadır.¹⁶ Bu anlamda Belçika demokrasisi, yönetici sınıfın ve seçkinlerin anılan tehditle başa çıkmak için icat ettiği onlarca hukuksal yönleme ve yeniliğe rağmen, anayasal değerler sistemini bir türlü güvenceye alamamakta; başka bir ifadeyle, toplumun önemli bir kesiminin bu değerler sistemine yönelik tepkisini barışçıl bir uzlaşmaya çevirememekte ve kırılğanlıktan kurtulamamaktadır.

¹⁴ Economist Intelligence Unit Internet Sitesi, 2010.

¹⁵ Freedom House Internet Sitesi, 2010.

¹⁶ Bu dönemin ayrıntıları için bkz. Nielsen, s. 76-94.

b) Tarihsel Miras ve Kırılğanlıklar Haritası

Bugün “Benelüks Ülkeleri” olarak anılan ve Hollanda, Belçika ve Lüksemburg topraklarına –tam olarak olmasa da– tekabül eden bölge, İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar Düşük Rakımlı Ülkeler (*Low Countries*) olarak anılıyordu. Anılan bölgede Orta Çağ boyunca hâkim olan bölgesel beylikler, 14. yüzyılın sonlarına doğru Burgundy Dukalığı’nın egemenliği altına girmiş ve zaman içinde bu bölgede belli bir birlik anlayışı yerleşmeye başlamıştı. 16. yüzyılda İmparator V. Charles’ın hükümdarlığında gerçekleşen 17 vilayetin siyasal birliği bu hissi daha da kuvvetlendirmiş ve anılan bölge, kendilerini Alman veya Fransız hissetmeyen insanların yaşadığı bir bölge olarak şekillenmiştir.¹⁷

Ne var ki, anılan yüzyılın ikinci yarısında, o dönemde bölgeye hâkim olan Katolik Hapsburg Hanedanı’na karşı girişilen (dinsel ve ekonomik temelli) 80 yıl Savaşları (1568 – 1648) sonucunda, kuzeydeki 7 Vilayet, Hollanda merkez olmak üzere “Birleşik Vilayetler” olarak bir birlikten ayrılmışlardır. Akabinde Reform süreci ve büyük bir ekonomik atılımla toplumsal ve kültürel olarak büyük ölçüde farklılaşan Kuzey Vilayetleri’nin aksine, önce Hapsburg Hanedanlığı’nın İspanyol kanadının, sonra da Avusturya kanadının hâkimiyetinde kalan Güney Vilayetleri tümüyle ayrı bir kültürel iklim içinde şekillenmiştir. Gerçekten, Güney Vilayetler’de yaşanan Katolik Karşı-Devrim, Kuzey’in serbest ticaret ve özgür şehir hayatı içinde şekillenen Protestan İklimi ile tam bir zıtlık oluştururken; Güney’deki toplumun özellikle seçkinlerini etkisi altına alan Fransız kültürü de, Kuzeyle olan bağların iyice zayıflamasına neden olmuştur. Bu şekilde geçen iki yüzyıl (17. ve 18. yüzyıllar) ise, Kuzey ve Güney Vilayetleri’nde iki ayrı ulusal kimliğin, Hollanda ve Belçika ulusal kimliklerinin doğuşu için gereken zemini hazırlamıştır.

Kuzey’deki Protestan Vilayetler’den farklı bir kültürel ve siyasal iklim içinde devinen Güney Vilayetleri’nin kendi siyasal kimliklerini kesin çizgilerle tanımlamalarına yol açan kopuş ise, Brabant Devrimi

¹⁷ Vos, 1993, s. 129.

(1789) olarak anılan süreç ile gerçekleşmiştir. Uzun yıllardır Habsburg Hanedanlığı'nın Avusturya kısmı tarafından yönetilmekte olan Güney Vilayetleri'nde yaşanan topluluklar Kral II. Joseph'in merkezîyetçi politikalarına karşı büyük bir isyan hareketi başlatmışlar ve 1789 yılında askerî olarak da zaferle neticelenen bu isyan, takip eden yılın Ocak ayında kısa ömürlü bir siyasal oluşumun, Birleşik Belçika Eyaletleri'nin doğumuyla taçlandırılmıştır. Ne var ki, 1790 yılının sonlarına doğru yeniden tesis edilen ve 1795'e kadar sürecek olan Avusturya hâkimiyeti, anılan bu bağımsızlığı sona erdirmiştir. 1795 yılına gelindiğinde ise bölge, bu sefer Fransız Devrimi'nin rüzgârlarını ve düşüncelerinin etkisini arkasına alan Fransız Orduları tarafından işgal edilmiştir. 1815'te toplanan Viyana Kongresi'ne kadar sürecek olan bu 20 yıllık Fransız işgali de, önce Kuzey'den koparak kendi toplumsal kimliğini inşa etmeye başlayan, daha sonra da Avusturya İmparatorluğu'na karşı giriştiği mücadele çerçevesinde ulusal bilincini ve simgelerini iyice geliştiren Güney Eyaletleri'nin üzerinde, etkisi çok uzun yıllar devam edecek olan Fransız kültürünün yerleşmesine yol açmıştır.

Bütün bu gelişmelerin sonucunda, 1815 Viyana Kongresiyle kurulan ve Kuzey ve Güney topraklarının yüzyıllar sonra ilk kez bir araya getiren "Birleşik Hollanda Krallığı" da ancak 15 yıl ayakta kalabilmiş ve 1830 Devrimi'yle Belçika, bugün bildiğimiz devlet olarak Hollanda'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanmıştır.¹⁸

Ne var ki, Belçika'nın çeşitli kahramanlık hikâyeleriyle yüklü bu bağımsızlık serüveni, yeni kurulan devletin daha en başından itibaren ciddi bir takım "hastalık belirtileriyle" karşı karşıya olduğu gerçeğini de değiştirmeye yetmemiştir. Gerçekten, Belçika demokrasisini bugün dahi kırılgan hale getiren "hastalığın" –iki temel kurucu topluluk arasındaki dil temelli anlaşmazlığın– belirtileri, daha ülkenin bağımsızlığını kazandığı 1830'lu yıllarda dahi görülebilmekteydi.

¹⁸ 1815 Viyana Kongresi'nden bağımsızlığa giden bu sürecin ana hatları için bkz. Cook, s. 55-62.

1830 Devrimi'nin yarattığı Belçika'da, aynen günümüzde olduğu gibi, nüfusun yarısından fazlasını oluşturan Flamanlar, bir Hollanda diyalektiği olarak görülen Flamanca konuşuyor ve Belçika'nın kuzeyinde yer alan 4 Eyalet (Batı Flanders, Doğu Flanders, Antwerp ve Limburg) ile Brabant Eyaleti'nin kuzey kısımlarında yerleşik bulunuyorlardı. Nüfusun geri kalan bölümünün büyük kısmı ise, ülkenin güney eyaletlerinde yaşayan ve Fransızca konuşan Valonlar'dan oluşmaktaydı. Ne var ki, o dönemde ağırlıklı olarak işçi, köylü ve zanaatkârlardan oluşan Flaman nüfusun seçkinlerini oluşturan yaklaşık % 3'lük bir kesim, Valonya Bölgesi'nde ve Başkent Brüksel'de olduğu gibi Fransızca konuşuyordu.¹⁹ Bu sınıfsal dağılıma paralel olarak, Belçika'nın kuruluş yıllarında devlet hizmetlerinden ticaret hayatına, ordudan kilise ayınlarına kadar her yerde Fransızca'nın mutlak bir hâkimiyeti söz konusuydu.²⁰ Üstelik bu mutlak Fransızca hâkimiyeti, 1846 istatistiklerine göre Fransızca konuşan 1.827.000 kişi karşısında, Flamanca'nın çeşitli diyalektlerini konuşan 2.470.000 kişinin yaşadığı bir ülkede söz konusu oluyordu.²¹

Bu hâkimiyetin temelinde, esas olarak bağımsızlığın hemen ardından gelen ulus-inşası süreci yatıyordu. Gerçekten de, bağımsızlığın elde edilmesini takiben ülkedeki seçkinlerin temel amacı, ulusal bir etnik-kültürel kimlik inşası olarak belirginleşmiş ve “kültürel milliyetçilik”, “siyasal milliyetçilik” ile yer değiştirmiş, başka bir ifadeyle onun yerini almaya başlamıştı.²² Ancak, burada en ilgi çekici olan nokta, ulus inşası sürecinde dilin önemini vurgulayan ve Fransızca'nın üstünlüğüne inanan bu hareketin, Flamanca'yı da tümüyle gözden çıkarmamış olmasıydı. Ülkedeki bu “Hollanda mirası”, kurucu kadronun gözünde Belçika'nın mutlak bir Fransız kültürel hâkimiyeti içinde kaybolmasının önündeki en

¹⁹ Dunn, s. 144.

²⁰ Kuczynski, s. 57.

²¹ Hobsbawn, s. 359.

²² *Siyasal milliyetçiler*, üyelerine tek tip vatandaşlık haklarını tanıyacak, temsili nitelikte bir ulus devletin kurulmasını amaçlarlar. (...) *Kültürel milliyetçiler* içinse bir ülkenin zaferi onun siyasal gücünden değil, halkının kültüründen ve düşünürlerinin ve eğitimcilerinin insanlığa olan katkılarından gelir. Kültürel milliyetçilerin hedefi, daha ziyade kendi tarihsel topluluklarının ahlâki anlamda yeniden yaratılması, başka bir deyişle, kendi farklı ulusal medeniyetlerinin (yeniden) inşasıdır. Hutchinson, s. 15-16.

önemli engellerden biri olarak görülüyordu.²³ Ne var ki bu iyi niyetli yaklaşım, daha sonra ülke içi dengelerin iyi kurulamaması sonucu kangren haline gelecek bir ikiliğin de yaşamaya devam etmesi anlamına geliyordu.

19. yüzyılın ortalarına doğru giderek gelişen Flaman orta sınıfı ve bu sınıfın entelektüelleri, günlük hayatta Fransızca'nın yoğun (ve bazen de baskıcı kullanımına karşı) Flaman dili ve kültürü üzerine daha yakından eğilmeye başladılar. Bu kapsamda temel amaçları, Flamanca'yı hemen kuzey komşularının kullanmakta olduğu çağdaş Hollandaca grameri ışığında standartlaştırmak suretiyle eğitim kurumları aracılığıyla yaymak ve tüm Flaman Toplumuna benimsetmek olarak belirginleşti.

Somut ürünlere dönüşmesi çeşitli sebeplerle uzun yıllara yayılan bu çabalar²⁴, ilk meyvesini Flamanca'nın mahkemelerde (1873), idarî işlemlerde (1878) ve resmî orta öğretim kurumlarında (1883) kabul edilmesiyle verdi. Bunu, 1898 yılında Flamanca'nın ülkenin ikinci resmî dili kabul edilmesi izledi. Ne var ki, toplumda çok önemli mevkileri işgal eden Valonlar'ın muhalefeti sonucunda, tüm ülkenin iki dilli bir yapıya çevrilmesi veya daha 1856 yılında kurulan "Şikâyetler Komisyonu"nun önerisinde olduğu gibi Flaman Bölgesi'nde iki dillilik ve Valonya'da tek dillilik gibi olasılıklar sistemli bir biçimde göz ardı edilmeye devam edildi.²⁵ Bu dönemde Ülke'nin görünümünü baştan sonra değiştirmekte olan Endüstri Devrimi'yle birlikte yaratılan yeni iş olanaklarının münhasıran Fransızca konuşan kesim tarafından sömürülmesi gibi ekonomik faktörlerin de etkisiyle, 1830'lardan 1890'lara kadar dil temeli talepler üzerine odaklanan Flaman hareketi, biçim değiştirerek bütüncül bir kültürel kimlik arayışı halini aldı. 1900 yılından Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen süre de, Flaman hareketinin etnik talepler manzumesinin ve Valonya'da buna karşı adım adım gelişen sert bir muhalefetin kemikleşmesine sahne oldu.

²³ Vos, 1993, s. 134.

²⁴ Anılan bu sebeplerin kısa ama çok özlü bir anlatımı için bkz. Dunn, s. 145-146.

²⁵ Cook, s. 83.

Birinci Dünya Savaşı'nda Belçika'nın büyük bölümünü işgal eden Almanlar'ın, ülkenin kuzeyindeki Flaman Toplumunu'nun sempatisini kazanmak amacıyla uygulamaya soktukları Flaman yanlısı politikalar (*Flamenpolitik*) ve ordu içinde Flaman askerlere karşı etkin olan ayrımcı tavırlar, Büyük savaş sonrasında etkileri daha da şiddetle hissedilecek bir etnik tavrın gelişmesine katkıda bulundu.²⁶ Bununla beraber, bu dönemde de Flaman nüfusun çoğunluğu, Belçika üst kimliğine sadakatle bağlı kalmaya devam etti.

Savaş sonrası dönemde Flaman kültürel taleplerinin yelkenini dolduran bir diğer güçlü rüzgâr da, oy hakkının genişlemesiyle ortaya çıktı. Gerçekten de, 1919 yılında eşit oy hakkının kabulüyle birlikte Flaman nüfusun Valonya Bölgesi'nde ve Brüksel'de hâkim olan Fransızca konuşan kesimler karşısındaki sayısal üstünlüğü net olarak hissedilir hale geldi.²⁷ Bu gelişmenin sonucu olarak Parlamento, 1932 yılından başlayarak gittiği bir takım yasal düzenlemelerle, Belçika'da geçerli olan Fransızca hâkimiyetine kalıcı bir biçimde son verdi. Gerçekten, bu yıldan itibaren Mahkemelerdeki–yalnızca yazışmaların değil–sözlü yargılamaların da Flamanca yapılabilmesi (1935) ve ordunun iki farklı dil konuşan birlikler şeklinde düzenlenmesi (1938) gibi pek çok alanda değişiklikler öngörüldü. Ancak, hiç kuşku yok ki bütün bu değişiklikler içinde en kalıcı izler bırakanı, 18 Temmuz 1932 tarihinde kabul edilen bir yasa ile Fransızcanın yalnızca Valonya'daki idarî işlemlerde kullanılacağına, buna karşılık Flaman Bölgesi'ndeki idarî işlemlerde Flamanca'nın geçerli olacağına kabul edilmesi oldu. Bu yasayla birlikte Belçika “tüm ülkede geçerli olacak bir *iki dillilik* yerine, *iki adet tek dillilik*” seçmiş oluyordu.²⁸ Bu dönemden sonra Avrupa'nın kapısına dayanan İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle gündemde biraz daha

²⁶ Vos, 1993, s. 138-139.

²⁷ Aslında bu sürecin ilk adımları, 1893 yılında erkekler için *evrensel oy* ilkesinin kabulüyle atılmıştı. Ne var ki, bu tarihten 1919'a kadar geçen sürede, daha varlıklı kesimlerin *birden çok oy hakkına* sahip olması esas benimsenmiş, bu da haliyle Valon Burjuvazisi'nin Flaman toplumu karşısında ağırlıklı olarak temsil edilmesine yol açmıştı.

²⁸ Vos, 1998, s. 88.

geri sıralara düşen bu dil temelli ayrılık, hemen savaş ertesinde yaşanan bazı gelişmelerin etkisiyle bir kez daha ve bu sefer çok daha kalıcı bir biçimde toplumun gündemine oturdu.

Belçika Toplumunun dil temelli ayrışmasını daha da körükleyen bu gelişmelerden ilki, yalnızca zamanlama açısından değil, bizzat içerik açısından da İkinci Dünya Savaşı ile ilgiliydi. 10 Mayıs 1940 tarihinde Almanya'nın Benelüks Ülkeleri'ne savaş ilân etmesi ve askerî harekâta başlaması üzerine, Belçika Hükümeti, aynı Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, ülkeyi terk etme ve faaliyetlerini Fransa'dan sürdürme kararı aldı. Buna karşılık, Kral III. Leopold, yine aynı Birinci Dünya Savaşı'nda babası Kral I. Leopold'un yapmış olduğu gibi, ülkede kalmaya ve 25 Mayıs tarihli ordu bildirisinde de değindiği üzere, "askerlerinin ve halkının kaderini paylaşmaya" karar verdi.²⁹ Ne var ki, Belçika Başbakanı Hubert Pierlot ve Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak, Kral'ın aynı Hollanda Kraliçesi Wilhemina gibi İngiltere'ye gitmesini ve Belçika Halkı'nın bağımsızlığının sembolü olarak savaş bitinceye kadar orada kalmasını istiyordu. Sonuçta, kararında direnen Kral III. Leopold, Hükümet'in Belçika'yı terk etmesinden 3 gün sonra, daha fazla kan dökülmesinin önüne geçmek üzere ordularının Almanya'ya teslim olduğunu açıkladı. Ne var ki bu karar, Hükümet ile Kral arasındaki iplerin de tümüyle kopması anlamına geliyordu. Gerçekten de Belçika Hükümeti, bu karar üzerine yayımladığı bir bildirgeyle; Belçika Halkı adına ve Anayasa'nın 82. maddesine dayanarak; Kral'ın bir işgal gücünün kontrolünde olduğu gerçeğini dikkate alan Bakanlar Kurulu'nun, Leopold'un artık ülkeyi yönetmeye uygun olmadığına karar verdiğini açıkladı.

Kral'ın hukuken karmaşık ve belirsiz bir nitelik arz eden bu konumu, Belçika'nın işgal altında bulunduğu yıllarda giriştiği bir takım eylemler sonucunda daha da karmaşık hale geldi. İlk zamanlarda Kral'a olan bağlılığını büyük ölçüde devam ettiren ve O'nu bir tür direniş önderi gibi gören Belçika Halkı, Leopold'un 11 Eylül 1940 tarihinde (aynı zamanda

²⁹ Liddell, s. 77.

Ostend'in Alman destekçisi Belediye Başkanı'nın kızı olan) Bayan Marry Liliane Baels ile yaptığı evlilik karşısında büyük bir düş kırıklığına uğradı. Gerçekten de, o ana kadar Kral'ı, kendilerinin kaderini paylaşan kahraman bir savaş esiri gibi gören sıradan insanlar, bu haberden sonra Kral'ı Leuven Şatosu'nda zevk ve sefahat hayatı sürmekten başka bir şey düşünmeyen bir kişi olarak algılamaya başladı. Meselenin bizim konumuz açısından daha da önemli olan yanıysa, Kral'ın "sıradan bir Flaman'la" evlenmesinin, o ana kadar kendisine koşulsuz destek veren Valonlar arasında yarattığı düş kırıklığıydı.

1944 yılının Eylül ayında Belçika'nın müttefikler tarafından işgalden kurtarılmasından az önce, Kral ve Ailesi Almanlar tarafından önce Almanya'ya, sonra da Avusturya'ya götürüldü. Bu durumda ise ortaya çıkan soru şuydu: III. Leopold'un, Belçikalılar'ın Kralı olarak ülkeye dönmesine izin verilecek miydi? Komünistler, Liberaller ve Sosyalistler Kral'ın dönüşü fikrine şiddetle karşı çıkarlarken; Katolikler ise Krallarını savunmaya devam ediyorlardı. Tartışmanın etnik açıdan görünümü ise, kabaca şuydu: Brüksel Bölgesi ve Alman işgalinden çok daha kötü etkilenmiş olan Valonlar Kral'ın tahttan feragatini talep ederken; kuzeydeki Flamanlar ise Kral'a desteklerini devam ettiriyorlardı. Bu tartışmanın sonucunda konu o kadar kritik bir noktaya taşındı ki; Hükümet, sorunu referanduma götürme kararı aldı. 12 Mart 1950 tarihinde yapılan referandumun sonuçları da, ülkenin ne kadar bıçak sırtı bir denge noktasında durduğunu gözler önüne seriyordu. Referanduma katılanların 2.933.382 kişisi Kralın dönüşü yönünde oy kullanırken (57.68%), 2.151.881 kişi bu fikre karşı çıkmıştı (42.32%). Ancak bu sonuçlardan da dikkat çekici olan husus, oyların etnik dağılımıydı: Flamanlar'ın % 70'ten fazla bir bölümü Kralın dönüşüne evet derken, Valonlar'ın % 60'a yakın bir bölümü buna karşı çıkmıştı.³⁰ Ancak mesele, referandumun sonucunda da bir çözüme kavuşamadı. Gerçekten de, 22 Temmuz 1950 tarihinde Ülke'ye dönen Leopold, büyük protestolara hedef oldu. Valonya'daki ve Antwerp limanlarındaki işçiler sonu gelmeyen grevlere giderken, Valonya'da ise bazı sol partilerin

³⁰ Cook, s. 132.

Valonya'nın bağımsızlığını amaçlayan geçici bir hükümet kurma fikrini ciddi biçimde tartışmaya başladıkları görüldü. Sonuçta, ülkeyi neredeyse bir iç savaş atmosferine sürükleyen bu olaylar, 16 Temmuz 1951 tarihinde Kral Leopold'un, oğlu I. Baudouin lehine tahttan feragat etmesiyle son bulsa da; Belçika toplumunu içten içe kemiren bu etnik fay hattı, bütün bu tartışmalar süresince biraz daha derinleşmiş oldu.

Belçika'da, geçmiş 19. yüzyıla kadar uzanan, ancak nihaî çözümü İkinci Dünya Savaşı sonrasına kalan bir diğer sorun da, "Okullar Sorunu"ydü. Sorunun temelinde, Katolik Okulları'nın devletten maddî yardım alması yatıyordu. Farklı inanç mensuplarının kendi okullarını kurmalarına öteden beri müsaade edilen Belçika'da Katolik İlkokulları, bu talepleri dile getiren Katolik Partisi eliyle ve arkasındaki kalabalık Katolik nüfusun verdiği güçle, Hükümet'ten daha fazla destek talep etmekteydiler.³¹ Bu talepler, zaman içinde Katolik ilkokullarına verilen devlet yardımının (diğer okullarla birlikte) aşama aşama artması sonucunu doğurdu.³² Ne var ki, 1954 ve 1958 seçimleri öncesinde tartışılan konu, bu sefer de Katolik Ortaokullarının devletten yardım alma talepleriydi.³³ Bu sorunun etrafında oluşan tartışma çizgileri de, yine prensip olarak siyasal partiler yelpazesine yayılmış görünüyordu. Bu bağlamda Katolik Parti –doğal olarak– söz konusu yardımın sağlanmasını savunurken, Liberal ve Sosyalist Partiler ise, bunun Katolik okullar ile lâik okullar arasındaki dengeyi ilkinin lehine bozacağı ve eşitsiz bir durum yaratacağı endişesini dile getiriyordu. Sonuçta, devletin sadece Katolik ortaokullara değil ama tüm ortaokullara yaptığı yardımın artırılması yönünde bir uzlaşmaya varılarak, tartışmanın tüm taraflarını tatmin edecek bir çözüme ulaşılmış oldu. Ne var ki, bu çözümün Belçika Toplumuna maliyeti, ironik bir biçimde, dilsel/etnik ayrılıkların daha da derinleşmesi oldu. Gerçekten de, "Belçika siyasetinin dinselikten arındırılması" olarak da anılan bu sürecin sonunda³⁴, "...dilsel ve

³¹ "The School Question in Belgium", The New York Times, 17 Kasım 1879.

³² Pierce, s. 290.

³³ Katolik Kilisesi'nin ve Katolik Nüfus'un bu konudaki taleplerinin çok detaylı ve açıklayıcı bir anlatımı için bkz. De Pauw.

³⁴ Dunn, s. 147.

bölgesel meseleler üzerinde daha yoğun çatışmalar için yollar açılmış” oluyordu.³⁵

Belçika’da İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, bir yandan Ülke’nin ekonomik açıdan çok ileri bir kalkınma seviyesine ulaşmasına sahne olurken, diğer yandan da dil temelli etnik bölünmenin derinleşmesine tanıklık etti. 1960’ların başında, Théo Lefèvre ve Paul-Henri Spaak liderliğindeki Katolik-Sosyalist Koalisyon Hükümeti’nin ürünü olan ve toplumda gittikçe artan gerilimi çözmeyi amaçlayan ünlü “dil yasaları” serisi de, iki kurucu topluluk arasındaki ayrımların derinleşmesine ve yeni mağduriyet hisleri yaratılmasına yol açmak dışında bir sonuç doğurmadı. Konunun üzerine doğrudan gitmenin istenen sonuçları doğurmadığı gerçeği karşısında, dilsel-etnik meseleleri siyasal gündemin geri sıralarına itmeyi amaçlayan ve önceliği ekonomik konulara vermeye çalışan Paul Vanden Boeynants ve Willy DeClerq liderliğindeki Hıristiyan Sosyal-Liberal koalisyonun yaklaşımı da, 1968 yılında patlak veren “Louvain Üniversitesi Olayları” ile suya düştü. Bu merkezkaç dalganın en son adımı ise, 1970’lerin sonlarında Ülke’deki siyasal parti sisteminin de parçalanması ve biri Flaman ve diğeri de Valon Bölgesi’nde hüküm süren iki parti sisteminin kurulmasıyla atıldı.

Bütün bu gelişmelerin ağırlığı altında gittikçe daha çok ezilmeye başlayan Belçika, en sonunda anayasal değerler sisteminin “üniter devlet” unsurundan vazgeçme ve bu yolla da, toplumdaki kırılmalıkları giderme ümidini benimsedi. Gerçekten, 1830 Belçika Anayasası’nın temel değerlerinden biri olan üniter devlet modelinin sürdürülemezliğinin her iki toplumun liderleri tarafından da kabul edilmesi sonucunda Belçika, benzerine az rastlanır bir biçimde, anayasal değerler sisteminin temel unsurlarından olan üniter devlet anlayışını terk ederek federal bir devlet modeline geçiş yaptı.³⁶ Bu geçişle amaçlanan şey ise, hiç kuşku yok ki, bir arada yaşama kabiliyetleri gittikçe daha çok zaafa uğrayan iki

³⁵ Lorwin, s. 16.

³⁶ 1970’den 1993 yılına uzanan bu geçiş sürecinin ayrıntıları için bkz. Peeters, s. 194-207; Senelle, s. 39-43; O’Neill, s. 241-258.

topluluğu gevşek bir federasyon içinde bir arada tutmak ve böylece sistem üzerinde biriken kırılğanlıkları azaltmaktı.

Ne var ki, Belçika’da yaşanan bu radikal dönüşümün dahi, bugün gelinen noktada sistemdeki kırılğanlıkları giderme konusunda yeterli olamadığını görülmektedir. Gerçekten, günümüzde halen Flaman Bölgesi’nde *Vlaams Blok* (daha sonra *Vlaams Belang*), Valonya’da ise *Mouvement Wallon pour le Retour a la France* partileri, federal bir Belçika’ya dahi tahammül edemeyen ve kendi toplumları için tam bir ayrılık politikası güden partiler olarak siyasal hayatta önemli roller oynamaya devam etmektedirler. Durum böyle olunca da, Belçika’da sistemin kırılğanlıktan kurtarılması için girişilen tüm bu çabaların, ironik bir biçimde, bu sefer de bizatihi “ülkenin varlığı” üzerinden yaşanan yeni ve daha şiddetli anayasal tartışmaların doğumuna yol açtığı (veya en azından bunu engelleyemediği) görülmektedir.

c) Anayasal Değerlerin Değişimi ve Direnişi

Görüldüğü üzere Belçika, taşıdığı çeşitli özellikler itibariyle tipik bir kırılğan demokrasi modeli olarak ortaya çıkmaktadır. Gerçekten, Ülke’nin anayasal değerler sisteminin (dar anlamda demokrasi dışında kalan) temel unsurlarından olan üniter devlet ilkesi, özellikle Flaman Toplumunun hatırı sayılı bir kesimi tarafından reddedilmekte ve bu talepler, dil eksenli bir siyasal kimlik üzerinden ve siyasal örgütlenme özgürlüğü kanalları aracılığıyla sisteme aktarılmaktadır. Üstelik çok ilginç bir örnek olarak, Belçika’da tartışma konusu anayasal değerden de vazgeçildiği görülmektedir. Böylece Belçika, sistemindeki kırılğanlıkların giderilmesi umuduyla “anayasal değerlerin değişimi” olarak tanımlanabilecek bir süreci başlatan ve bunu da büyük ölçüde barışçıl yollarla gerçekleştiren bir örnek olarak tarihteki yerini almış bulunmaktadır.

Ne var ki, Belçika’da kırılğanlık üreten dinamikler ile sistemin geneli arasındaki ilişkiye bakıldığında, yalnızca anayasal değerlerin değişimi ile değil ama aynı zamanda “anayasal değerlerin direnişi” olgusu ile de karşılaşmaktadır. Bu olgunun ortaya çıkışını tetikleyen

esas sebep ise, yukarıda anılan partiler arasında yer alan ve kuzeydeki Flaman Bölgesi'nde faaliyet gösteren *Vlaams Blok*'un fikir ve eylemleri olarak görülmektedir.³⁷

Vlaams Blok, kuruluşundan itibaren Flamanlar'ın ayrı bir devlet kurarak Belçika'dan bağımsızlıklarını kazanmasını amaçlamış ve bunun için siyasal faaliyette bulunmuş bir Partidir. 1989 Avrupa Parlamentosu seçimleri ile 1991 genel seçimlerinde ilk seçim başarılarını yakalayan Parti, 1995 yılında Flaman Bölgesi'nde % 12,5'lik bir oy oranına, 1994 yerel seçimlerinde ise Antwerp'te % 28,5'lik bir oy oranına ulaşmıştır. 1999 genel seçimlerinde de oylarında istikrarlı bir artış gösteren Parti, Flaman Bölgesi'nde % 15,5'lik bir seçim başarısını yakalamıştır. İşin ilginç olan yanı, *Vlaams Blok* Partisi'nin, Flaman ayrılıkçılığına ek olarak, ırkçı ve yabancı düşmanı görüşleriyle de tanınmasıdır.³⁸ Bu haliyle de Parti, Avrupa'da yükselen aşırı sağın bir unsuru olarak görülmekte ve Fransa'daki *Front Nationale* ile benzer çizgide değerlendirilmektedir.³⁹

Vlaams Blok, uzun süren bir hukuk mücadelesinin sonunda, Belçika Yargıtayı'nın 9 Kasım 2004 tarihli kararıyla, ırkçılık karşıtı yasayı⁴⁰ ihlâl

³⁷ Valonya'daki ayrılıkçı partilerin neden Flaman Bölgesi'ndekiler kadar güç kazanamadığını açıklamak üzere, çeşitli sebeplerin ortaya atıldığı görülmektedir. Bu görüşler arasında en fazla öne çıkanlar, şöyle özetlenebilir: 1- Valonya, ekonomik varlığını sürdürebilmek için daha gelişmiş Flaman Bölgesi'nin katkısına ihtiyaç duymakta ve bu da, bölgede bütünleşme yanlısı bir tutumun benimsenmesine yardımcı olmaktadır. 2- Asimilasyonist Belçika kültürü, tarihsel olarak kurucu kültürün sahibi olan Valonya'da daha yerleşik bir konuma sahiptir. 3. Bölge'nin endüstriyel altyapısı, Flaman Bölgesi'nden her daim göç almış ve bunları klâsik sınıf ilişkileri içinde eritmeyi başaramamıştır. 4. Valonya'da hâkim olan Fransız kültürü, geleneksel olarak evrensel değerlere daha açık bir anlayış yansıtmakta ve etnik milliyetçiliğe sınırlı ölçüde prim vermektedir. Bu değerlendirmeler ve daha fazlası için bkz. s. O'Neill, s. 118 vd. Anılan soruya siyasal kültür penceresinden yanıt arayan bir çalışma için bkz. Billiet, Maddens ve Frogner, s. 912-932.

³⁸ Parti'nin özellikle Müslüman kimlikli göçmenleri hedef alan söylem ve tutumları için bkz. Boussetta ve Jacobs, s. 23-36.

³⁹ Swyngedouw ve Ivaldi, s. 1-22.

⁴⁰ 18 Temmuz 1981 tarihli "İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Saikiyle Gerçekleştirilen Belli Davranışların Cezalandırılması Hakkındaki Yasa".

etmekten ötürü suçlu bulunmuştur.⁴¹ Parti, bu kararın hemen ardından, siyasal hayatın devamı açısından büyük önem taşıyan devlet yardımlarından yararlanabilmek amacıyla, 14 Kasım 2004 tarihinde yeni bir yapılanmaya giderek *Vlaams Belang* adını almıştır.⁴² Burada ilginç olan husus, ilk bakışta –ve yanıltıcı bir biçimde– düşünülebileceğinin aksine, anılan yaptırımın uygulanmasında Parti'nin yukarıda değinilen ayrılıkçı görüşlerinin hiçbir rol oynamamış olmasıdır. Gerçekten, Parti'nin cezalandırılması, tümüyle programında yer alan aşırı sağcı ve ırkçı görüşlerin neticesi olarak gündeme gelmiştir. Kararın ardından da, Parti'nin Belçika'nın geleceğine ilişkin görüşlerinde herhangi bir değişiklik olmadığı, yalnızca dava konusu suçlamalara dayanak teşkil eden ırkçı/yabancı düşmanı görüşlerinde belli bir yumuşamaya gidildiği görülmektedir. Bu bağlamda, *Vlaams Belang*, halen resmî belgelerinde kendisini; “Flaman Bölgesi'nin, başkenti Brüksel olmak üzere bağımsızlığını kazanması yönünde faaliyette bulunan milliyetçi-sağ bir parti” olarak tanımlamaktadır.⁴³

Görüldüğü üzere, Belçika'da anayasal değerler sisteminin temel bileşenlerinden olan üniter devlet ilkesine yönelen etnik siyasal taleplere cevaben “anayasal değerlerin değişimi” olgusu ile karşılaşmakta; buna karşılık, anayasal değerler sisteminin dar anlamda demokrasi tanımıyla ilgili olan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi konularda ise “anayasal değerlerin direnişi” söz konusu olmaktadır.

Belçika hakkındaki gözlemlerimizin ortaya koyduğu bir diğer ilginç husus da, Ülke'de yalnızca siyasal örgütlenme özgürlüğü kanallarının açılmasıyla yetinilmeyip; dile getirilen siyasal taleplerin büyük ölçüde karşılanmış olmasının dahi, bu konuda umulan faydayı sağlamaktan uzak kalmış olduğudur. Gerçekten, dünyadaki diğer federal yapılanmalardan farklı olarak, herhangi bir merkeze bağımlı olmayan ve kurucu topluluklara mümkün olan en geniş yetkiler verilmesi esasına dayanan bir federalizme geçiş dahi, Belçika'nın mağduru olduğu toplumsal/siyasal

⁴¹ Brems, s. 702-711.

⁴² Erk, s. 493-502.

⁴³ Erk, s. 494.

fay hatlarının tamirinde başarılı olamamış görünmektedir.⁴⁴ Bu bağlamda, Ülke'deki ayrılıkçı görüşlerin her seçimde istikrarlı biçimde artan başarısı ve artık neredeyse kural halini alan hükümet kurma/sürdürme bunalımları, Belçika'nın yaşadığı kırılmanın gittikçe derinleştiğini gözler önüne seren en çarpıcı örnekler arasında yer almaktadır.

III. Bir Ara Toplam: Kadim Sorunlar için Yeni Çözümler İhtiyacı

Bu kısa çalışmada kırılma demokrasiler hakkında ortaya konulan tespitler ve incelenen Belçika örneği, çok temel bir sorunun cevaplanması ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır: Acaba kırılma olgusu, belli demokratik ülkelere içkin, değiştirilemez ve giderilemez bir olgu mudur? Yoksa belli bazı anayasal araçların kullanımı ile söz konusu sistemlerdeki kırılmalıkların giderilmesi veya en azından bunların barışçıl bir biçimde sürdürülmesine katkı sağlanması mümkün müdür?

Temel olarak kırılma demokrasiler kavramını okuyucuların dikkatine sunma amacını güden böyle bir çalışmanın sınırları içinde söz konusu soruya yanıt verilmesi elbette ki mümkün değildir. Bununla birlikte, anılan sorunun cevabına ilişkin bazı gözlemlerin paylaşılmasına da herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

Bu bağlamda, her şeyden evvel belirtmek gerekir ki; nasıl ki bir demokrasinin kırılma salt hukuksal bir sorundan ziyade toplumsal ve siyasal bir birikimin eseri olarak ortaya çıkıyor ise, söz konusu kırılmalıkların giderilebilmesi de, çeşitli anayasal araçlara ek olarak, ülkenin ekonomik koşullarındaki dönemsel eğilimlerden genel uluslararası konjonktürün elverişliliğine; küresel ekonomik ve siyasal yapılarla bütünleşme seviyesinden komşu ve çevre ülkelerle kurulan ilişkilere; toplumdaki etnik/dinsel/kültürel bölünmelerin özgün niteliğinden uzlaşmacı veya çatışmacı bir siyasal kültürün varlığına kadar

⁴⁴ Craenen, s. 78. O kadar ki, Belçika'nın yaşadığı bu sürekli kopuş halinin Avrupa'nın geneline sıçraması konusunda dahi güçlü endişelerin dile getirildiği görülmektedir: Pryce-Jones, s. 30-32.

başka pek çok sebeple de yakından ilgili bir süreçtir.⁴⁵ Bu bağlamda hukukun ve özelde anayasa hukukunun kırılganlıkların giderilmesi konusunda oynayabileceği rolünse, ancak kısmî bir katkıdan ibaret olacağını kabul etmek gerekmektedir. Bununla birlikte, anılan katkının önemini yadsımak da hatalı bir tavır olacaktır. Zira kırılgan demokrasilerdeki kırılganlıklarının, sistemin kendi mantığı açısından da daha rasyonel bir tercih olan anayasal zeminler üzerine çekilerek giderilmesinin başarı şansı üzerinde peşinen bir öngöründe bulunmak kolay olmasa da, kırılganlıkların kurumsallaşmasına yol açacak aksi yöndeki tutumların maliyetinin çok yüksek olacağını tahmin etmek güç değildir.

İşte, elimizdeki çalışma da, anılan bu anayasal çözümleri oluşturmanın, 21. yüzyılın anayasa hukukçularını bekleyen en çetin sorunlardan biri olduğuna dikkat çekilerek noktalanmaktadır.

⁴⁵ Kontacı, s. 6.

KAYNAKÇA**Kitaplar, Kitap Bölümleri ve Makaleler**

- Barry, Brian. (1975). The Consociational Model and its Dangers. *European Journal of Political Research*, 3(4), 393-412.
- Bellamy, Richard. (2000). Dealing with Differences: Four Models of Pluralistic Politics. *Parliamentary Affairs*, 53(1), 198-217.
- Brems, Eva. (2006). Belgium: The Vlaams Blok Political Party Convicted Indirectly of Racism. *International Journal of Constitutional Law*, 4(4), 702-711.
- Billiet, Jaak; Maddens, Bart; Frogner, André-Poul. (2006). Does Belgium (Still) Exist? Differences in Political Culture between Flemings and Walloons. *West European Politics*, 29(5), 912-932.
- Bogaards, Matthijs. (1998). The Favourable Factors for Consociational Democracy: A Review. *European Journal of Political Research*, 33, 475-496.
- Bousetta, Hasan; Jacobs, Dirk. (2006). Multiculturalism, Citizenship and Islam in Problematic Encounters in Belgium, *Multiculturalism, Muslims and Citizenship - A European Approach* içinde. Der. Modood, Tariq; Triandafyllidou, Anna; Zapata-Barrero, Richard. London ve New York: Routledge.
- Craenen, Godelieve. (2004). Kingdom of Belgium, *Constitutional Law of 15 EU Member States* içinde. Der. Prakke, Lucas; Kortmann, Constantijn. İngilizce'ye Çev. Thomas, Pete. The Netherlands: Kluwer Legal Publishers.
- Cook, Bernard. (2002). *Belgium: A History*. New York: Peter Lung Publishing, Inc.
- De Pauw, Gomar A. (1953). *The Educational Rights of the Church and Elementary Schools in Belgium*. Washington D.C.: Catholic University of America Press.

- Diamond, Larry; Morlino, Leonardo. (2004). The Quality of a Democracy: An Overview. *Journal of Democracy*, 15(4), 20-31.
- Diamond, Larry; Morlino Leonardo (Der.). (2005). *Assessing the Quality of Democracy*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Dunn, James A. (1974). The Revision of the Constitution in Belgium: A Study in the Institutionalization of Ethnic Conflict. *The Western Political Quarterly*, 27(1), 143-163.
- Erk, Jan. (2005). From Vlaams Blok to Vlaams Belang: The Belgian Far-Right Renames Itself. *West European Politics*, 28(3), 493-502.
- Hobsbawn, Erik. J. (1962). *The Age of Revolution, 1789-1848*, New York: The American Library.
- Hutchinson, J. (1987). *The Dynamics of Cultural Nationalism: The Gaelic Revival and the Creation of the Irish National State*. London: Allen & Unwin Ltd.
- Kontacı, Ersoy. (2010). *Kırılğan Demokrasilerde Siyasal Örgütlenme Özgürlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuczynski, Jürgen. (1971). *The Rise of the Working Class*. New York: McGraw-Hill.
- Liddell Hart, B.H. (1972). *History of the Second World War, Vol. I*. New York: Capricorn.
- Lijphart, Arend. (1984). *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries*. New Haven: Yale University Press. Eser'in Türkçe çevirisi için bkz. *Çağdaş Demokrasiler: Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*. Çev. Özbudun, Ergun; Onulduran, Ersin. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını (tarihsiz).
- Linz, Juan J.; Stephan, Alfred. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. Baltimore: John Hopkins University Press.

- Lorwin, Val R. (1970). Linguistic Pluralism and Political Tension in Modern Belgium. *Canadian Journal of History*, 5, 1-23.
- Nielsen, François. (1980). The Flemish Movement in Belgium after World War II: A Dynamic Analysis. *American Sociological Review*, 45, 76-94.
- O'Donnell, Guillermo; Cullell, Jorge Vargas; Iazzetta, Osvaldo (Der.). (2004). *The Quality of Democracy: Theory and Applications*. Notre Dame ve Indiana: Helen Kellogg Institute for International Studies, University of Notre Dame Press.
- O'Neill, Michael. (1998). Re-Imagining Belgium: New federalism and the Political Management of Cultural Diversity. *Parliamentary Affairs*, 51(2), 241-258.
- O'Leary, Brendan. (2005). Debating Consociational Politics: Normative and Explanatory Arguments. *From Power Sharing to Democracy: Post-Conflict Institutions in Ethnically Divided Societies* içinde. Der. Noel, Sid JR. Montreal: McGill-Queen's Press.
- Özbudun, Ergun. (2003). *Çağdaş Türk Politikası, Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller*. Çev. Usul, Ali Resul. İstanbul: Doğan Kitap.
- Peeters, P. (1994). Federalism: A Comparative Perspective-Belgium Transforms from a Unitary to a Federal State, *Evaluating Federal Systems* içinde. Der. Villiers, B. Dordrecht: Kenwyn: Juta & Co - Martinus Nijhoff Publishers.
- Pierce, Julian. (1921). The School Question in Belgium. *The Elementary School Journal*, 22(4), 290-297.
- Pryce-Jones, David. (2007). As Belgium Goes... so does Europe?. *National Review*, October 22, 2007.
- Przeworski, Adam. (1991). *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Senelle, Robert. (1998). Federal Belgium, *Federalism and Regionalism in Europe* içinde. Der. D'Atena, Antonio. Napoli: Editoriale Scientifica.
- Swyngedouw, Marc; Ivaldi, Gilles. (2001). The Extreme Right Utopia in Belgium and France: The Ideology of the Flemish Vlaams Blok and the French Front National. *West European Politics*, 24(3), 1-22.
- Vos, Louis. (1993). Shifting Nationalism: Belgians, Flemings and Walloons. *The National Question in Europe in Historical Context* içinde. Der. Teich, M.; PORTER, R. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vos, Louis. (1998). The Flemish National Question, *Nationalism in Belgium: Shifting Identities* içinde. Der. Deprez, Kas; Vos, Louis. New York: Macmillan.
- Weber, Max, (1997). Objectivity in Social Science and Social Policy. *The Methodology of the Social Sciences* içinde. Der. ve İngilizce'ye Çev. Shils, Edward A.; Finch, Henry A. New York: Free Press.

İnternet Kaynakları ve Gazete Makaleleri

- Freedom House İnternet Sitesi: 26 Mayıs 2010 tarihinde <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2010&country=7781> adresinden erişildi.
- Economist Intelligence Unit İnternet Sitesi: 26 Mayıs 2010 tarihinde [http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy %20Index%202008.pdf](http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy%20Index%202008.pdf) adresinden erişildi.
- The Economist İnternet Sitesi: 26 Mayıs 2010 tarihinde http://www.economist.com/media/pdf/democracy_index_2007_v3.pdf adresinden erişildi.
- “The School Question in Belgium”, The New York Times, 17 Kasım 1879.